

2017 – *Raskens* 90 år!

Är du en inbiten Vilhelm Moberg-fantast? Har du aldrig läst Moberg? Längtar du efter att läsa en Moberg-roman? Eller har du sett tv-serien och vill veta om boken är lika bra, eller kanske bättre?

1927 kom Vilhelm Mobergs genombrottsroman *Raskens – en soldatfamiljs historia*, och i år är det 90 år sedan vi för första gången fick stifta bekantskap med 132 Rask vid Konga kompani och hans maka Ida.

Samla ihop nya och gamla vänner och läs *Raskens* tillsammans, och ta del av livet som indelt soldat i 1800-talets Sverige. Till er hjälp har Vilhelm Moberg-sällskapet sammanställt material som kan användas som inspiration inför och under läsningen. Här finns bakgrundshistorik, studiefrågor, ett enkelt quiz och litteraturtips kring *Raskens* och Vilhelm Mobergs författarskap.

Vi hoppas att du eller ni som är intresserade av att samlas kring läsning av boken kan ha glädje av detta material, som även fungerar som inspiration för den som på egen hand läser *Raskens*. En läsecirkel kan anordnas i redan befintlig grupp, kanske genom biblioteket på din hemort (ta kontakt med bibliotekarien och föreslå) eller kanske genom ett studieförbund du/ni själva kontaktar.

Förslag till upplägg av läsning i läsecirkel:

1. Utse tillsammans en ledare som kan guida gruppen i arbetet med studiefrågorna. Det enda som behövs är entusiasm och intresse för litteratur.
2. Romanen har 19 kapitel, och en epilog, som återfinns i *Berättelser ur min levnad*. Gruppen kan själv bestämma om man vill läsa hela boken i ett svep, eller dela upp den i ett par, tre träffar och diskutera dess innehåll allteftersom.
3. Frågorna tas med fördel upp både före och efter läsningen.
4. Högläs ”Raskens efterlevska” i *Berättelser ur min levnad*. Då behöver inte alla ha boken utan det räcker med ett exemplar. Om man nu vill läsa den, det är såklart helt frivilligt.

Vi önskar dig en spännande läsoplevelse, vare sig du läst boken många gånger, eller om du läser den för allra första gången.

Angelina Evans,
medlem i Vilhelm Moberg-sällskapet

Raskens – en liten historik

Vilhelm Moberg föddes i ett soldattorp 1898 i Moshultamåla, Algutsboda socken. Fadern var indelt soldat. Indelningsverket skapades av Karl XI 1682. Det byggde på naturahushållning och fungerade så att flera gårdar gick samman och bildade rotar som ansvarade för att det skulle finnas en ryttare, soldat eller båtsman som de avlönade och gav ett soldattorp med tillhörande jord, så att soldaten och hans familj kunde försörja sig. Vilka villkor som gällde skrevs i ett kontrakt mellan rotens bönder och soldaten. Detta system gjorde att bönderna själva slapp bli utskrivna som soldater. På så vis fick Sverige en slagkraftig armé som var övad för krigsföring. Man använde också benämningen ”det ständiga knekthållet”. Indelningsverket avskaffades 1901 och ersattes med allmän värnplikt.

Vilhelm Mobergs farfar och farfars far hade också varit indelta soldater. Sin farfar besökte Moberg ganska ofta, och platsen för hans torp är utmärkt med en minnessten. I första kapitlet till den humoristiska boken *I vapenrock och linnebyxor*, Mobergs debutbok (1921) där han driver med den militära exercisen, nämner författaren den soldattradition som han har bakom sig.

Magnus von Platen ägnar i *Den unge Vilhelm Moberg* (1978) ett kapitel åt *Raskens* (s. 212-232). Han skriver där att Moberg för sin förläggare nämnt att romanen var ”mina föräldrars historia”. Mobergs första soldathistoria heter ”En gammal stamsoldat” och skrevs redan 1920, trycktes i *Söderköpings-Posten* den 11 februari detta år. Nästa soldatberättelse har titeln ”Korpral Krans”. Den trycktes 1923 i *Smålänningen* och inarbetades senare i romanen *Raskens*. Det är möjligt att Moberg inspirerats av J. A. Göths serie ”Knektar” till att skriva soldatberättelser. Redan 1923 skriver Moberg ”Rasken gör regementsmötet” som trycktes 1924 i *Allt för alla*. Liksom romanen handlar denna berättelse mest

om dem som är i hemmet medan soldaten är borta på sitt möte. Han skrev också ”Raskens föder upp julgris. Skiss ur en soldatfamiljs liv” som trycktes i *Nya Växjöbladets* julnummer 1923. Vad dessa berättelser handlar om kan man läsa i *Den unge Vilhelm Moberg*. Magnus von Platen bedömer båda dessa historier som mycket välberättade. Det är tydligt att planerna på romanen nu är mer eller minder klara.

Så inträffade detta att Moberg fick stor framgång med skådespelet *Kassabrist*, som hade premiär på nyårsdagen 1926. Det ledde till att han kunde ta tjänstledigt från sitt arbete som lokalredaktör i Alvesta för *Nya Växjöbladet*. Hela tre månader kunde han nu ägna åt att skriva på sin roman.

För att få bättre inspiration än vad den invanda miljön i Alvesta erbjöd, kan man föreställa sig, letade Moberg efter ett lämpligt sommarboende. Han satte in en annons att han ville hyra en stuga på Öland i tre månader, juni, juli och augusti. Familjen bestod av tre personer: honom själv, hustrun och den tvååriga dottern Margareta. Han fick ett svar från Amelie Johansson i Persnäs men ville veta om han utöver möbler kunde hyra även sängkläder och linne för de 35 kronor i månaden som hon begärde. Han undrade också hur långt det var till stranden och om det fanns en båt han kunde få hyra. Och han ville ha besked om hur långt var det till närmaste handelsbod, till järnvägsstation och post. Tydligt fick han ett tillfredsställande svar på sina frågor eftersom han accepterade anbudet. Så hamnade Moberg i en stuga på Norraholm i Persnäs socken på Ölands norra del. Sommaren 1926 satt han där och arbetade flitigt på sin roman och skrev färdigt hälften av romanen. Det berättas en rad historier om Moberg från den tiden, bland annat att han ibland satt på dass och skrev och att han vid ett tillfälle låg sönder sängen som han delade med sin hustru. Den sekretär, eller chiffonjé, som Moberg satt och skrev vid har skänkts till Vilhelm Moberg-Sällskapet. Den står nu i Mobergrummet på Utvandrarernas Hus i Växjö.

Under arbetet med romanen upphör Moberg med att signera sina brev till vännerna med Ville, och han använder inte heller längre pseudonymen Ville i Momåla. Det är tydligt att han känner att författaren på allvar är född. Resten av romanen skrev Moberg under sitt arbete som lokalredaktör – det var ju bara en halvtidstjänst. Den 9 januari var romanen färdigskriven och den 15 skickades den till Bonniers. På förlaget togs manuskriptet emot med stor förtjusning. Det var bara omfånget man protesterade emot. Moberg lyssnade, strök en del och omarbetade annat. Den första oktober 1927 kom romanen ut, *Raskens – en soldatfamiljs historia*. Den fick ett femtital recensioner. De flesta lovordar den, särskilt berömmande är *Svenska Dagbladets* recensent, akademiledamoten Anders Österling (16/10 1927), vilket mycket glädde Moberg. I *Svenska Dagbladets* serie om hur kända författares debutverk tagits emot kan man den 27 december 2016 läsa om mottagandet av *Raskens*. Österling skriver att ”Boken är så fullständig i sin realism att den väl förtjänar att kallas ett stycke svensk folkhistoria av den sort som sällan blir skriven”. John Landquist konstaterar i *Aftonbladet* att Mobergs debut höjer sig över andra debutanter. Carl August Bolander skriver den 7 oktober i *Dagens Nyheter* att *Raskens* är full av berättarglädje och levande svensk vardag. Den innehåller inget falskt förhärlikande.

I sin bok *Lovtal över svenska romaner* (1951) skriver litteraturprofessorn Olle Holmberg om *Raskens*. Han påstår där att romanen är en *sann* bok. ”Vilhelm Moberg är den mest vetenskapligt lagda av våra romanförfattare; fantasi och sådant är nog bra, men han vill också tala om hur en sak har gått till eller åtminstone hade kunnat gå till.” Holmberg skriver ett brev till Moberg där han vill veta hur det förhåller sig med proportionerna roman och kulturhistoria i hans bok. Moberg svarar bland annat att ”*Raskens* i huvudsak är grundad på vad jag som liten pojke fick höra på julkalasen när traktens alla knektar var samlade hemma i stugan och söp och berättade historier: jag fick inte gå och lägga mig

förrän de hade gått, eftersom de satt på min säng ... Och så var jag ju tvungen att lyssna. Och så har ju far berättat mig åtskilligt om sin barndom på det soldattorp där han var född. Så det räckte bra till en roman!”

Moberg skriver i *Berättelser ur min levnad* (1968) kapitlet ”Där jag sprang barfota” att han betraktar ”mina nio år på soldattorpets stugbacke som den lyckligaste delen av min levnad”. Vad hände då 1907 som förändrade familjens levnadssituation? Jo, då blev moderns barndomshem till salu, en gård på ett sextondedels mantal. Moderns syskon, som alla hade emigrerat till Amerika, skickade då hem pengar så att familjen Moberg kunde köpa gården, där dessutom barnens mormor bodde på undantag.

Så kom det sig att den indelte soldaten steg i graderna och blev småbonde. Man fick mera jord att odla, och de större markerna gjorde att man kunde skaffa sig fler kreatur och även en häst. Men det bästa med gården var ändå, skriver Moberg, att den var försedd med ett avträdeshus. ”Avträdet hade till och med två hål, så att vi barn kunde gå två i sällskap till huset, när skumrädslan ansatte oss. Och vi kunde sitta kvar där länge och ha livat. För oss var det lilla huset gårdens underbaraste byggnad. Den utgjorde bevis på den höjda bostadsstandard, som flyttningen från soldattorpet till gården innebar. Vi hade stigit socialt. Vi hade fått eget skithus.” (s. 34)

Ingrid Nettervik

(Ordförande i Vilhelm Moberg-sällskapet, fil. dr. och universitetslektor i litteraturvetenskap och tidigare ordförande i Svenskläraryöreningen.)

Studiefrågor till Vilhelm Mobergs roman *Raskens – en soldatfamiljs historia*

1 I ett brev till Olle Holmberg har Moberg berättat om alla de historier han som barn fick höra då knektarna var samlade till julfirande i soldattorpet. Vad i romanen kan tänkas bygga på sådana historier? Hur har detta stoff integrerats med historien i övrigt?

2. Vad gör att man skulle kunna kalla *Raskens* för en folklivsroman? Är den också något annat? Diskutera vilka genrebeteckningar man kan sätta på romanen.

3. Läs kapitlet ”Böckerna i mitt liv” i *Berättelser ur min levnad* (1968). Där berättar Moberg om hur han reagerade på läsningen av Strindbergs roman *Hemsöborna*. Kanske fick han därifrån idén till de berättande kapitelrubrikerna. Vilken effekt får de? Finns det några andra beröringspunkter mellan de båda romanerna?

4. Ida är ett av Mobergs skarpskurna kvinnoporträtt. Vilka är hennes mest framträdande egenskaper? Hur växer bilden av henne fram? Plocka fram några nyckelscener där hon spelar en framträdande roll.

5. Studera också bilden av Gustav (Rasken). Hur introduceras han i berättelsen? Vilka är hans mest framträdande egenskaper och i vilka situationer blir de tydliga?

6. ”En soldatfamiljs historia” är romanens undertitel. Hur stämmer det med handlingen? Vad får man veta om vardagslivet och hur skildras knektens liv?

7. Moberg var mycket intresserad av folketro. *Wärend och Wirdarne* av smålänningen Gunnar Olof Hyltén-Cavallius (etnologins fader) hörde till de böcker som han läste redan i sin ungdom och flitigt återkom till. Hur kommer

Mobergs intresse för folktro fram i romanen? Ta fram några konkreta exempel. Hur är de integrerade i texten?

8. Moberg vet hur man berättar en bra historia. Hur går han tillväga i *Raskens* för att bygga upp en intressant intrig? Vilka trådar löper sammantvinnade genom texten?

9. Intressant är att studera växlingen mellan dialog och relaterande text. Längre replikskiften varierar med kortare. Ibland förekommer bara en enda replik. För vilka slags scener använder Moberg dialog. Vad låter han berättaren relatera? Hur skiljer sig dialog och berättande text åt rent språkligt?

10. Vad kännetecknar språket i romanen som helhet? Moberg läste tio år gammal Bibeln från pärm till pärm, och han lyfte ofta fram i synnerhet Gamla Testamentet som en språklig förebild. Är några sådana drag synliga i *Raskens*?

11. Diskutera slutet. Är det ett rimligt slut? Hade romanen kunnat sluta på ett annat sätt? I så fall hur? Skriv ett eget förslag som tar sin börjar där Rasken är på väg hem från skogen den där kalla natten.

12. Plocka fram några citat som är särskilt uttrycksfulla och som kan användas för att karakterisera romanen eller dess personer.

13. Skriv en sammanfattning av romanen. Läs upp och jämför med övriga i gruppen. Vad är viktigt att ta med för att göra romanen rättvisa?

14. Högläs ”Raskens efterlevska” i *Berättelser ur min levnad* och diskutera om det hade varit bra om det kapitlet varit med i romanen.

Ingrid Nettekvik

(Ordförande i Vilhelm Moberg-sällskapet, fil. dr. och universitetslektor i litteraturvetenskap och tidigare ordförande i Svenskläraryöreningen.)

Förslag till läsning om Moberg och Raskens

Sigvard Mårtensson, *Vilhelm Moberg*, 1956. Detta är den första monografin om Moberg. Sigvard Mårtensson var chef för Radioteatern och blev god vän med Moberg.

Olle Holmberg, *Lovtal över svenska romaner*, 1957. En av texterna handlar om *Raskens*.

Sigvard Mårtensson, *En bildbiografi*, 1963, rikt illustrerad.

Vilhelm Moberg – en vänbok, 1973. Bland författarna finns Eyvind Johnson, Sigvard Mårtensson Artur Lundkvist och Herbert Tingsten.

Gunnar Eidevall, *Berättaren Vilhelm Moberg*, 1976

Magnus von Platen, *Den unge Vilhelm Moberg*, 1978

Sigvard Mårtensson, *Vilhelm Moberg och teatern*, 1992

Bengt Forslund, *Vilhelm Moberg, filmen och televisionen*, 1998. Bengt Forslund var producent för filmerna ”Utvandrarna” och ”Nybyggarna”. Vet allt om ämnet.

Ola Holmgren, *Emigrant i moderniteten*. 2005. Ola Holmgren studerar mansrollen i Mobergs verk.

Anna-Karin Carlstoft Bramell, *Vilhelm Moberg tar ställning*, 2007. En doktorsavhandling som grundligt presenterar journalisten Vilhelm Moberg.

Jens Liljestränd, *Mobergland. Personligt och politiskt i Vilhelm Mobergs utvandrarserie*, 2009. En doktorsavhandling som anlägger ett samtidsperspektiv på utvandrarserien.

Ingrid Nettervik

(Ordförande i Vilhelm Moberg-sällskapet, fil. dr. och universitetslektor i litteraturvetenskap och tidigare ordförande i Svenskläraryöreningen.)

Raskens quiz

1. Vad var Gustav Rask innan han blev soldat?
2. Vad hette deras första ko?
3. Hur många barn fick Rasken och Ida?
4. Vad fick Ida av Rasken i förlovningspresent?
5. Under vilket namn gick mannen som kom och sålde tyg?
6. Nämn två saker som Ida hade med sig till soldattorpet när hon flyttade in.
7. Vad fick de betala prästen för vigseln?
8. Hu många varv skulle Ida gå runt baklänges runt brunnen på midsommar för att kanske få se sin tillkommande?
9. Ett småländskt ord för pojkar?
10. Vad jobbade Klangens andra fru med när de träffades?
11. Vad hette Idas mamma?
12. Vems likskjuts missar Gustav i början av boken?